

УДК 352.07(4)**DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-105-112>**

Редзюк Наталія,
*викладачка кафедри публічного
управління та адміністрування,
аспірантка Університету Григорія
Сковороди в Переяславі*

Redziuk Natalia,
*lecturer at the Department of Public
Management and Administration,
PhD student at Hryhorii Skovoroda
University in Pereiaslav*

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8697-349X>

РОЗВИТОК СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄС: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

DEVELOPMENT OF THE LOCAL GOVERNMENT SYSTEM IN THE EU COUNTRIES: LESSONS FOR UKRAINE

Анотація. У статті проаналізовані наукові підходи до питання системи місцевого самоврядування в країнах ЄС. Автором зазначено, що міжнародне співробітництво надає можливість уроків взаємної взаємодії, діалогу та спільної роботи. Це сприяє розбудові партнерства та обміну знаннями, що є ключовим для розвитку відкритого суспільства. Залучення міжнародних експертів та консультантів допомагає у здійсненні переходу до сучасного та ефективного місцевого управління. Адаптація уроків міжнародного досвіду до умов України є ключовим етапом у зміцненні системи місцевого самоврядування. Це охоплює розробку та впровадження законодавчих й організаційних змін, підвищення компетентності місцевих органів управління, а також залучення громадян до участі в процесах прийняття рішень.

Автором зазначено, що розвиток системи місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу є динамічним та багатоаспектним процесом, з якого Україна може взяти низку цінних уроків. Здобутки ЄС у сфері місцевого самоврядування свідчать про важливість децентралізації та активної участі громадян у прийнятті рішень.

Необхідно враховувати важливість фінансової автономії місцевих органів, щоб забезпечити ефективність їхньої діяльності. Ключовим аспектом є також впровадження інституцій, що сприяють сталому розвитку та розбудові громадянського суспільства.

Міжнародне співробітництво є невіддільною частиною цього процесу, де обмін кращими практиками може суттєво покращити ефективність та легітимність системи місцевого самоврядування в Україні. Адаптація найкращого закордонного досвіду до конкретного контексту України відіграє ключову роль у зміцненні системи, забезпечуючи її відповідність місцевим потребам та реаліям.

Україна може успішно використовувати вже чинні практики, підходи та механізми для побудови стабільної та ефективної системи місцевого самоврядування. Спільна робота з європейськими партнерами дозволить країні зробити кроки вперед у реалізації принципів демократії, прозорості та відповідальності на місцевому рівні, сприяючи сталому розвитку та підвищенню якості життя громадян.

Ключові слова: місцеве самоврядування, Європейський Союз, децентралізація, фінансова автономія, механізми участі громадян.

Abstract. The article analyzes scientific approaches to the issue of the system of local self-government in EU countries. The article states that international cooperation provides the opportunity for lessons in mutual interaction, dialogue and joint work. This promotes partnership building and knowledge sharing, which is key to the development of an open society. The involvement of international experts and consultants helps in making the transition to modern and effective local governance. Adapting the lessons of international experience to the conditions of Ukraine is a key stage in strengthening the system of local self-government. This includes the development and implementation of legislative and organizational changes, increasing the competence of local governing bodies, as well as involving citizens in decision-making processes.

The author states that the development of the system of local self-government in the countries of the European Union is a dynamic and multifaceted process from which Ukraine can learn a number of valuable lessons. The achievements of the EU in the field of local self-government testify to the importance of decentralization and active participation of citizens in decision-making.

It is necessary to take into account the importance of the financial autonomy of local bodies in order to ensure the effectiveness of their activities. A key aspect is also the introduction of institutions that contribute to sustainable development and the development of civil society.

International cooperation is an integral part of this process, where the exchange of best practices can significantly improve the efficiency and legitimacy of the system of local self-government in Ukraine. Adapting the best foreign experience to the specific context of Ukraine plays a key role in strengthening the system, ensuring its relevance to local needs and realities.

Ukraine can successfully use existing practices, approaches and mechanisms to build a stable and effective system of local self-government. Joint work with European partners will allow the country to take steps forward in implementing the principles of democracy, transparency and responsibility at the local level, contributing to sustainable development and improving the quality of life of citizens.

Keywords: local self-government, European Union, decentralization, financial autonomy, mechanisms of citizen participation.

Постановка проблеми: у контексті розвитку системи місцевого самоврядування в Україні виникає необхідність ретельного вивчення та адаптації досвіду країн Європейського Союзу. Однак існують певні виклики, які потрібно врахувати при впровадженні уроків, отриманих від ЄС. Зокрема, проблема полягає в пошуку ефективних механізмів децентралізації, які б дозволили забезпечити повноваження та відповідальність місцевим громадам, зберігаючи при цьому цілісність та координацію національного рівня. Додатковою проблемою є необхідність забезпечення фінансової стійкості місцевих органів та врахування особливостей культурного та історичного контексту України при впровадженні європейських підходів до місцевого самоврядування. Актуальність розв'язання цих питань полягає в прагненні покращити ефективність та легітимність системи місцевого самоврядування в контексті національного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені вказують на складність завдання децентралізації державного управління в сучасній Україні. Однією з основних причин цього є значний опір населення реформам. Крім того, ефективність діяльності органів місцевого самоврядування погіршується через

низький рівень довіри серед громадян. Низка аспектів цього питання було розглянуто в наукових працях таких дослідників, як О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.О. Галаєв, Н.Д. Гетьманцева, О.Ю. Дрозд, Д.В. Журавльов, Т.О. Коломоець, В.К. Колпаков, М.В. Лошицький, Р.С. Мельник, Р.В. Миронюк, А.О. Собакар та О.В. Петришин. У їх дослідженнях висвітлені аспекти формування та розвитку місцевого самоврядування у контексті вирішення юридичних, організаційних, кадрових, фінансово-економічних та соціальних питань.

Проблематика, яку запропоновано для аналізу, має свою унікальну специфіку. Деякі теоретичні аспекти цього питання було висвітлено в роботах визначених дослідників, таких як М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, П.Д. Біленчук, К.В. Головка, К.А. Гончарова, К.С. Горбатюк, І.В. Дробуш, Д.О. Єжевський, О.Б. Келлер, Ю.М. Кириченко, Н.М. Кондрацька, О.С. Конотопцев, В.В. Кравченко, В.С. Куйбіда, Н.О. Куфакова, П.М. Любченко, О.В. Марцеляк, О.С. Мельничук, Н.С. Перфільєва, М.В. Підмогильний, С.Є. Саханенко, В.О. Сєрьогін, А.Ф. Ткачук, В.Д. Шаповал та ін.

Метою даної статті є ретельний аналіз та узагальнення досвіду розвитку системи місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу з подальшим визначенням ключових уроків, які можуть бути застосовані для поліпшення місцевого самоврядування в Україні. Стаття спрямована на ідентифікацію та розгляд аспектів, таких як децентралізація, участь громадян, фінансова автономія та ефективність інституцій, що є критичними для стабільного та ефективного функціонування системи місцевого самоврядування. Завданням статті є визначення конкретних стратегій та підходів, які можуть бути успішно впроваджені в українському контексті, з метою підвищення легітимності, ефективності та участі громадян в прийнятті рішень на місцевому рівні.

Виклад матеріалу. У контексті розвитку системи місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу (ЄС), децентралізація є однією з ключових тенденцій, що визначають цей процес. Децентралізація – це процес передачі або делегування влади, повноважень та ресурсів від центрального уряду чи вищих рівнів влади до місцевих органів або громад [4]. Цей підхід сприяє зближенню прийняття рішень до місцевого рівня, розвиває місцеву ініціативу та самостійність, а також підвищує відповідальність за управління та розвиток на місцях. Децентралізація часто визначається як засіб підвищення ефективності управління, стимулювання економічного та соціального розвитку на різних рівнях адміністративно-територіального устрою. Нижче розглянуті деякі аспекти децентралізації в контексті ЄС [5]:

1. *Повноваження та відповідальність на рівні місцевого самоврядування:* ЄС акцентує на передачі значущих повноважень та відповідальності на рівень місцевого самоврядування. Це дозволяє громадам бути більш самостійними в управлінні своїми ресурсами та розвитком, що відповідає принципам субсидіарності.
2. *Фінансова децентралізація:* Забезпечення місцевих органів відповідними фінансовими ресурсами є важливою складовою децентралізації. ЄС сприяє створенню систем фінансування, що дозволяють місцевим громадам ефективно використовувати свої бюджети для здійснення необхідних проєктів та послуг.
3. *Залучення громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні* є ще однією важливою тенденцією. ЄС підтримує створення механізмів для активної участі громадян у формуванні політики та контролі над рішеннями, що стосуються їхнього життя.

4. *Обмін досвідом:* Країни ЄС сприяють обміну досвідом та кращими практиками у сфері місцевого самоврядування. Це допомагає розвивати ефективні методи управління та адаптувати їх до конкретних умов різних країн. Ці тенденції визначають не лише структуру місцевого самоврядування в ЄС, але й надають важливий досвід для інших країн, також, як і для України, що прагне удосконалити свою систему управління на місцевому рівні.

Активна участь громадян є однією з ключових тенденцій, що визначають процес розвитку системи місцевого самоврядування в країнах ЄС. Ця тенденція покладає наголос на важливість залучення громадян у прийняття рішень, які стосуються їхнього життя та розвитку їхнього місцевого співтовариства. Розглянемо детальніше цю тенденцію.

Країни ЄС активно застосовують механізми для консультування громадян та залучення їх до процесу прийняття важливих рішень. Це може включати публічні слухання, форуми, опитування та інші інструменти, які дають можливість громадянам висловлювати свої думки та враховувати їхні погляди при формуванні політики [1].

У ЄС сприяють створенню та розвитку механізмів громадянської участі, таких як об'єднання громадян, ради громадян та інші організації, які дозволяють громадянам активно брати участь у прийнятті рішень та моніторити роботу місцевих органів.

Забезпечення доступу громадян до інформації про рішення та діяльність місцевих органів є ще однією важливою складовою активної участі. Відкрита інформація сприяє формуванню інформованого громадянства та підвищенню рівня довіри до місцевих влад.

Розвиток системи освіти та підвищення обізнаності громадян у питаннях місцевого управління є ключовим елементом. Це може включати інформаційні кампанії, тренінги та інші ініціативи, спрямовані на підготовку та підвищення обізнаності громадян щодо їхніх прав та можливостей участі.

Активна участь громадян визнається як важливий елемент демократичного управління, і країни ЄС розвивають цю тенденцію для зміцнення взаємодії між владою та громадянами на місцевому рівні.

Фінансова автономія є ключовою тенденцією, що почала процес розвитку системи місцевого самоврядування в країнах ЄС. Ця тенденція відзначається низкою особливостей, які визначають фінансові відносини між центральними та місцевими владними структурами [6]:

1. Ключовий аспект фінансової автономії – це забезпечення місцевих органів відповідними фінансовими ресурсами для здійснення їхніх функцій. Місцеві влади повинні мати можливість збирати податки, отримувати дотації та інші доходи без надмірного втручання з боку центрального уряду.
2. Фіскальна децентралізація означає делегування влади щодо прийняття рішень у сфері фінансів місцевим органам. Це дозволяє їм самостійно розв'язувати питання збору та витрати коштів відповідно до потреб своїх громад.
3. Важливим елементом фінансової автономії є можливість місцевих органів формувати та затверджувати свої бюджети. Це дозволяє їм планувати та вирішувати як витратити фінансові ресурси відповідно до місцевих потреб.

4. Забезпечення фінансової стійкості місцевих органів є важливим елементом фінансової автономії. Це може включати розробку механізмів бюджетної рівноваги, а також забезпечення доступу до сталих джерел фінансування.

Фінансова автономія визначається як важливий фактор для стимулювання місцевого розвитку та забезпечення того, щоб місцеві влади були здатні ефективно вирішувати завдання, що стоять перед ними, без залежності від центрального уряду.

Створення ефективних інституцій є однією з ключових тенденцій, яка сприяла процесу розвитку системи місцевого самоврядування в країнах ЄС. Розглянемо більш детально цю тенденцію [7]:

1. Транспарентність та відкритість: Ефективні інституції в ЄС визначаються своєю транспарентністю та відкритістю. Це передбачає доступність інформації для громадян щодо діяльності та рішень органів місцевого самоврядування, сприяючи створенню довіри громадян до владних структур.
2. Активна участь громадян: Створення ефективних інституцій охоплює впровадження механізмів для активної участі громадян у прийнятті рішень. Це може включати проведення публічних консультацій, розробку інструментів громадянської участі та створення рад громадян для участі у процесах прийняття рішень.
3. Функціональна самостійність: Ефективні інституції мають функціональну самостійність, що дозволяє місцевим органам влади самостійно розв'язувати питання, які входять у їхню компетенцію. Це сприяє швидшому та ефективнішому прийняттю рішень на місцевому рівні.
4. Розвиток кадрового потенціалу: Для створення ефективних інституцій важливим елементом є розвиток кадрового потенціалу в місцевих органах. Це включає надання кваліфікованого навчання та підтримки працівникам, що працюють у сфері місцевого самоврядування.

Створення ефективних інституцій в контексті місцевого самоврядування сприяє покращенню якості управління, збільшенню легітимності влади та задоволенню потреб громадян на місцевому рівні.

Призначення фінансових ресурсів на рівні місцевого самоврядування є важливим аспектом для забезпечення ефективності та сталості розвитку різних регіонів. Висвітливо необхідність цього процесу та важливість впровадження механізмів участі громадян та сталого розвитку [3]:

1. Призначення фінансових ресурсів на місцевому рівні надає місцевим органам влади змогу самостійно розв'язувати питання, що стосуються їхнього регіону. Це сприяє локальній самовизначеності та забезпечує здатність відповідати на конкретні потреби та особливості громад.
2. Місцеві органи влади можуть краще розуміти місцеві проблеми та можливості. Призначення фінансових ресурсів на місцевому рівні дозволяє їм ефективно використовувати кошти для розв'язання конкретних проблем та підтримки пріоритетних напрямків розвитку.
3. Залучення громадян у процеси прийняття рішень та використання фінансових ресурсів підвищує легітимність та ефективність управління. Механізми участі громадян, такі як бюджетування громадського сектору, що дозволяють громадянам впливати на призначення коштів та визначення пріоритетів.

4. Призначення фінансових ресурсів для регіонального розвитку сприяє сталому розвитку. Це включає підтримку екологічно чистих ініціатив, розвиток соціально-економічної інфраструктури та сприяння інклюзивному зростанню, що враховує потреби всіх верств суспільства.

У цілому, впровадження механізмів призначення фінансових ресурсів на рівні місцевого самоврядування, спільно з участю громадян та підтримкою сталого розвитку, є ключовим для забезпечення ефективного та справедливого розвитку усіх регіонів.

Міжнародне співробітництво в галузі місцевого самоврядування виявляється надзвичайно важливим для обміну кращими практиками та підвищення ефективності та легітимності системи місцевого самоврядування в Україні [2]. Ось деякі ключові аспекти цієї складової: міжнародне співробітництво дозволяє Україні отримати доступ до досвіду та найкращих практик країн, де системи місцевого самоврядування вже ефективно функціонують. Це може стосуватися організації управління, фінансових механізмів, залучення громадян тощо.

Важливою складовою є можливість адаптації іноземного досвіду до специфіки та потреб України. Трансфер найкращих практик допомагає знаходити оптимальні рішення, враховуючи особливості українського соціокультурного та політичного контексту.

Спільний обмін практиками дозволяє вдосконалити методи управління на місцевому рівні. Україна може використовувати найбільш успішні стратегії та методології, щоб забезпечити більш ефективне функціонування своєї системи місцевого самоврядування.

Застосування найкращих практик та інновацій, які вже успішно впроваджені в інших країнах, може сприяти підвищенню легітимності та довіри громадян до місцевих влад. Громадяни бачитимуть конкретні зміни та вдосконалення в роботі органів самоврядування.

Міжнародне співробітництво може допомогти Україні впроваджувати практики сталого розвитку у місцевому самоврядуванні, зокрема у відношенні до збалансованого економічного розвитку, збереження природних ресурсів та створення стійких соціальних умов.

Міжнародне співробітництво надає можливість впроваджувати інновації та сучасні технології в систему місцевого самоврядування. Це може включати цифрові рішення для підвищення прозорості, ефективної комунікації та розробки нових сервісів для громадян.

Міжнародне співробітництво допомагає у сприянні процесу децентралізації та розбудови громадянського суспільства. Взаємодія з міжнародними партнерами може забезпечити експертну підтримку та ресурси для розвитку місцевого самоврядування на рівні громад.

Міжнародне співробітництво сприяє зміцненню демократичних інститутів та процесів на місцевому рівні. Взаємодія з країнами, де вже розбудовані демократичні традиції, може сприяти розвитку в Україні відкритої та демократичної політичної культури.

Загалом, міжнародне співробітництво для обміну кращими практиками є ключовим інструментом для покращення ефективності, легітимності та сталості системи місцевого самоврядування в Україні. Взаємодія з іншими країнами дозволяє враховувати виклики та знаходити оптимальні рішення для управління місцевими ресурсами та задоволення потреб громадян [1]. Адаптація найкращих практик з урахуванням специфіки українського контексту допомагає зберегти цінності та традиції, а водночас впроваджувати нові ідеї та інновації.

Міжнародне співробітництво надає можливість уроків взаємної взаємодії, діалогу та спільної роботи. Це сприяє розбудові партнерства та обміну знаннями, що є ключовим для розвитку відкритого суспільства. Залучення міжнародних експертів та консультантів допомагає у здійсненні переходу до сучасного та ефективного місцевого управління.

Адаптація уроків міжнародного досвіду до умов України є ключовим етапом у зміцненні системи місцевого самоврядування. Це охоплює розробку та впровадження законодавчих та організаційних змін, підвищення компетентності місцевих органів управління, а також залучення громадян до участі в процесах прийняття рішень.

Загалом, міжнародне співробітництво є необхідним інструментом для розвитку місцевого самоврядування в Україні, забезпечуючи найбільш ефективний та інноваційний підхід до розв'язання проблем та досягнення сталого розвитку.

Висновки. Варто підкреслити, що розвиток системи місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу є динамічним та багатоаспектним процесом, з якого Україна може взяти низку цінних уроків. Здобутки ЄС у сфері місцевого самоврядування свідчать про важливість децентралізації та активної участі громадян у прийнятті рішень.

Необхідно враховувати важливість фінансової автономії місцевих органів, щоб забезпечити ефективність їхньої діяльності. Ключовим аспектом є також впровадження інституцій, що сприяють сталому розвитку та розбудові громадянського суспільства.

Міжнародне співробітництво є невіддільною частиною цього процесу, де обмін кращими практиками може суттєво покращити ефективність та легітимність системи місцевого самоврядування в Україні. Адаптація найкращого закордонного досвіду до конкретного контексту України відіграє ключову роль у зміцненні системи, забезпечуючи її відповідність місцевим потребам та реаліям.

Україна може успішно використовувати вже чинні практики, підходи та механізми для побудови стабільної та ефективної системи місцевого самоврядування. Спільна робота з європейськими партнерами дозволить країні зробити кроки вперед у реалізації принципів демократії, прозорості та відповідальності на місцевому рівні, сприяючи сталому розвитку та підвищенню якості життя громадян.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк Л., Сарафанюк О. Стратегічне планування територіального розвитку: порівняльна характеристика в країнах Євросоюзу та України. *Вісник студентського наукового товариства факультету права, публічного управління та адміністрування*. Вип. 1. Вінниця: ТОВ «Друк», 2022. С. 31–37.
2. Зубар І.В., Онищук Ю.В. Практика ЄС у децентралізації публічної влади та перспективи її застосування в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. Вип. 1. 2022. С. 41–45. DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2022-1.8> (дата звернення 02.11.2023).
3. Кобець Ю.В. Нормативно-правова база реформи місцевого самоврядування і конституювання політики децентралізації: досвід країн Європи. *Гілея: науковий вісник*. 2022. Вип. 12 (179). С. 25–31.
4. Орел О. Європейський досвід управління розвитком територіальних громад в Україні. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2023. Вип. 29. С. 88–97.

5. Сприндис С.І. Організація місцевого самоврядування у країнах ЄС з огляду на досвід Франції та Польщі. *Часопис цивілістики*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 39. С. 41–49.
6. Фатюха Н.Г. Сучасний стан та перспективи розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації. 2020. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8324> DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.62 (дата звернення: 02.11.2023).
7. Шумляєва І.Д. Реалізація іноземцями права на місцеве самоврядування: досвід ЄС для України. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти*. Полтава, 2020. С. 146–148.

References

1. Humeniuk, L., & Sarafaniuk, O. (2022). Stratehichne planuvannya terytorialnoho rozvytku: porivnialna kharakterystyka v krainakh Yevrosoiuzu ta Ukrainy [Strategic planning of territorial development: comparative characteristics in the EU and Ukraine]. *Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva fakultetu prava, publichnoho upravlinnia ta administruvannia – Bulletin of the Student Scientific Society of the Faculty of Law, Public Administration and Management, 1*, 31–37. Vinnytsia [in Ukrainian].
2. Zubar, I.V., & Onyshchuk, Yu.V. (2022). Praktyka YeS u detsentralizatsii publichnoi vlady ta perspektyvy yii zastosuvannia v Ukraini [EU practice in decentralization of public power and prospects for its application in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia – Public administration and customs administration, 1*, 41–45 DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2022-1.8> [in Ukrainian].
3. Kobets, Y.V. (2022). Normatyvno-pravova baza reformy mistsevoho samovriaduvannia i konstytuiuvannia polityky detsentralizatsii: dosvid krain Yevropy [Regulatory and legal framework for the reform of local self-government and the constitution of decentralization policy: the experience of European countries]. *Hileia – Gilea, 12 (179)*, 25–31 [in Ukrainian].
4. Orel, O. (2023). Yevropeiskyi dosvid upralinnia rozvytkom terytorialnykh hromad v Ukraini [European experience in managing the development of territorial communities in Ukraine]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia – Theoretical and applied issues of state-building, 29*, 88–97 [in Ukrainian].
5. Spryndys, S.I. (2020). Orhanizatsiia mistsevoho samovriaduvannia u krainakh YeS z ohliadu na dosvid Frantsii ta Polshchi [Organization of local self-government in the EU countries in view of the experience of France and Poland]. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civilization, 39*, 41–49. Odessa [in Ukrainian].
6. Fatiukha, N.H. (2020). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku mistsevykh biudzhativ v umovakh detsentralizatsii [Current state and prospects for the development of local budgets in the context of decentralization]. *www.economy.nayka.com.ua*. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8324> DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.62. [in Ukrainian].
7. Shumliaieva, I.D. (2020). Realizatsiia inozemtsiamy prava na mistseve samovriaduvannia: dosvid YeS dlia Ukrainy [Realization of the right to local self-government by foreigners: EU experience for Ukraine]. *Adaptatsiia pravovoi systemy Ukrainy do prava Yevropeiskoho Soiuzu: teoretychni ta praktychni aspekty – Adaptation of the legal system of Ukraine to the law of the European Union: theoretical and practical aspects*. Poltava [in Ukrainian].

Подано до редакції 3.11.2023 р.

Прийнято до друку 28.11.2023 р.